

Kvázidiaszpóra

14 Határrégió és etnikai identitás

ÖRKÉNY ANTAL – SZÉKELYI MÁRIA

A NEMZETHEZ VALÓ TARTOZÁSHOZ, a nemzethez kötődő identitás kialakításához elengedhetetlen, hogy az egyén valamilyen viszonyt alakítson ki saját nemzeti-etnikai csoportjához. Nyilvánvaló, hogy a csoporthoz tartozást mindenki igyekszik pozitívnak vélt érzések és értékek alapján megkonstruálni, hiszen különben megkérdőjeleződik a nemzethez vagy az etnikai csoporthoz való tartozás fontossága és értelme. A születés aktusa bár jogi értelemben egyértelműsíti ezt a csoport-hovatartozást, de lélektani szempontból elengedhetetlen feltétel az identitás érzelmi és kognitív tartalmakkal való „feltöltése” és megerősítése. Ebben a folyamatban a saját csoport léte feltételezi más csoportok létezését is. Elemzésünk első részében a nemzettudat és nemzeti identitás köznapi társadalomlélektani jellemzőinek feltárása azt a modellt követi, amelyet még az 1980-as és 1990-es években lezajlott kutatásai alapján Csepeli (1997) dolgozott ki, illetve amelynek módosított variációja megjelenik Dekker (2000) elemzéseiben. A modell lényege, hogy a nemzethez fűződő identitást egy olyan kognitív és affektív tudáskészletként írják le a szerzők, amelyek egymásra épülő és egymáshoz szorosan fűződő elemekből épül fel és szerveződik egységes struktúrává. Az elemek egymásra épülése egyfajta piramisszerkezetet ír le, amelyben a szerkezet alakja egyben a társadalomban való előfordulásának gyakoriságát és intenzitását is tükrözi. A nemzeti kötődés legprimerebb szintje egy spontán érzelmi azonosulás, amely megteremti az egyének közelségérzetét a nemzet tagjai által definiált csoporthoz. Erre az emocionális alapra épülnek rá aztán a legkülönbébb attitűdök, késztetések, értékek és ideológiák amelyek aztán identitásunkat szervezik. A nemzet vagy az etnikum mint társadalmi csoport a legkülönbébb kategorizációk, attribúciók, sztereotípiák, továbbá az etnocentrizmus, illetve a nacionalizmus segítségével nyeri el azt a formáját és tartalmát, amely az egyén számára megteremti az ösztönből kiinduló és egyre tudatosabb lelki identifikációs keretet.

Elemzésünk a fenti logikát követve vizsgálja a nemzethez tartozás kritériumrendszerét egy olyan régióban, ahol a nemzeti és etnikai hovatartozás nem feltétlenül esik egybe.

Miután bemutattuk, hogy az egyének hogyan gondolkoznak a nemzethez tartozás kritériumáról, rátérünk az önazonosság meghatározásának kérdésére. Bizonyos esetekben teljesen egyértelműen meghatározott az egyén etnikai hovatartozása, más esetekben viszont az identitás választás kérdése is lehet. Ezt a választást befolyásolhatja a származás, nevezetesen az, hogy a válaszadó etnikailag homogén vagy vegyes családban nőtt fel. Az identitás választása azonban személyes döntés kérdése is lehet, hiszen vallhatja magát valaki szlováknak vagy ukránnak annak ellenére, hogy homogén magyar családban nevelkedett, de tekintheti magát magyarnak akkor is, ha etnikailag vegyes családban nőtt fel. A döntést nagyban megkönnyítheti, ha az ember képes kettős identitást felvállalni, és egyszerre tekinti magát az ország többségi társadalmához és a saját etnikumához tartozónak. Ebben az esetben azonban nem mindegy, hogy mit tekint elsődleges, illetve másodlagos identitásnak. Tanulmányunkban először azt vizsgáljuk, hogy a kérdezettek miként határozzák meg etnikai hovatartozásukat. A kérdőívünkben lehetőség nyílt a kettős identitás választására is. A vállalt

identitásra nagy befolyása van a gyerekkori szocializációnak, így tanulmányunkban kitérünk arra is, hogy a kibocsátó család etnikai összetétele hogyan befolyásolja a válaszadók vállalt etnikai identitását.

Tanulmányunk a következőképpen épül fel: először az államnemzeti és kultúrnemzeti kategorizáció mentén való különbségeket elemezzük a régióban. Sort kerítünk a személyes identitás, illetve a nemzeti identitás kritériumrendszerre mögött meghúzódó emocionális háttér bemutatására, és annak a kérdésnek a megválaszolására is, hogy milyen komplex magyarázó tér vetíthető a nemzeti kategorizáció kritériumrendszere mögé. Az elemzés második felében azt vizsgáljuk, hogy milyen különbségeket tapasztalunk a szlovákiai és ukrainai magyarok körében az etnikai identitás felvállalásában. Végül arra a kérdésre keressük a választ, hogy a kérdezettek áthagyományozzák-e vállalt identitásukat a gyerekeikre.

A nemzeti kategorizáció

Amikor a határ mentén élő etnikai csoportok egymáshoz fűződő viszonyáról szeretnénk képet alkotni, nagyban segíthet bennünket, ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy egy-egy etnikai csoport milyen kritériumok mentén tart valakit a saját etnikai csoportjához tartozónak. Pontosabban fogalmazva: az etnikai/nemzeti kategorizáció bibói fogalomrendszere segíthet annak megvizsgálásában, hogy az egyes etnikai csoportok milyen szigorúan határozzák meg saját kollektív identitásuk szimbolikus határait, és vajon ebben a politikai vagy kulturális nemzeti hovatartozásnak tulajdonítanak-e nagyobb szerepet. Gondoljuk csak meg, hogy ha egy magyarországi magyar az államnemzeti kategorizációt tartja fontosnak, akkor oly szigorúan húzza meg a magyarsághoz tartozás határait, hogy ezzel többé-kevésbé kirekeszti a nemzetből a határon kívül élő etnikai magyarokat. Ha egy Magyarországon kívül élő magyar a kultúrnemzeti felfogás kritériumrendszerét hangsúlyozza, akkor két dimenzióban is nyereséget ér el. Egyrészt kinyilvánítja, hogy nem kell ahhoz Magyarországon élni, hogy magyarnak számítsen az ember. Másrészt attól, hogy valaki szlovák/ukrán állampolgár és Szlovákiában/Ukrajnában él, nem kell feltétlenül szlovákká/ukránna lennie. Ezekből következően a határon túl élő magyarok számára az identitás vonatkozásában az országhatárok átjárhatók, ám saját országokban a különböző etnikai csoportok között szimbolikus határok léteznek.

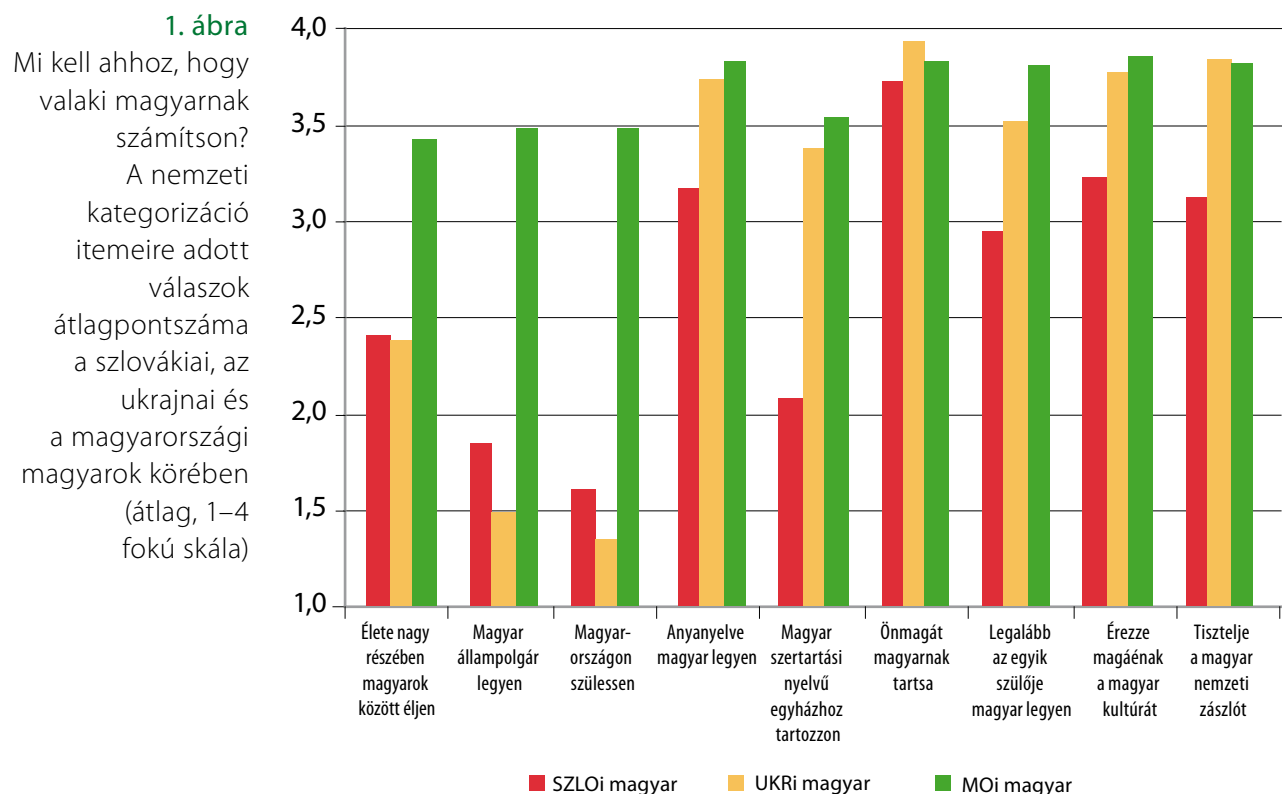
A Szlovákiában és Ukrajnában élő nemzeti többség számára az államnemzeti kritériumok fontosságának hangsúlyozása azt jelenti, hogy mindenki, aki az országban él és annak állampolgára – tekintet nélkül arra, hogy mi az anyanyelve és az önként vállalt identitása –, az szlováknak, illetve ukránnak számít. Ez az álláspont azt jelenti, hogy az országhatárok szigorú választóvonalak, és az etnikai magyarok nem tartoznak Magyarországhoz. A határ mentén élő szlovákok és ukránok számára, akik a kultúrnemzeti felfogás hívei, nem elegendő, ha valaki szlovák/ukrán állampolgár, illetve az országban él, hanem kultúrájában és identitásában is szlováknak/ukránnak kell lennie. Ez a felfogás mintegy kirekeszti az etnikai magyarokat a szlovák/ukrán nemzettestből, és ebben az értelemben ez a nézet is szimbolikus határokat von az ország etnikai csoportjai közé.

Az első modellünk a politikai-kulturális nemzethatárok kognitív szerveződését rajzolja fel a vizsgált régióban.

Hipotéziseink a következők:

1. A magyarországi magyarok számára az államnemzeti kritériumok fontosabbak, mint a határ túloldalán élő kisebbségi magyarok számára.
2. A szlovák határ szlovákiai oldalán élő magyarok számára kevésbé fontosak a kultúrnemzeti kategorizációs szempontok, mint az ukrainai magyarok számára.
3. A szlovák határ magyarországi oldalán élő magyarok szigorúbbak a nemzeti kategorizáció tekintetében, mint az ukrán–magyar határ magyarországi oldalán élők.
4. A határ mentén élő szlovákok kirekesztőbbek a nemzeti kategorizáció tekintetében, mint az ukránok.
5. A határ közvetlen közelében élő magyarok számára – legyen szó akár Szlovákiáról, akár Ukrajnáról – az államnemzeti kritériumok kevésbé, a kultúrnemzeti kritériumok sokkal inkább fontosak, mint a határtól sokkal távolabb élő etnikai magyarok számára (ezt a hipotézisünket a jelen kutatásunk és az ENRI-kutatás¹ összehasonlításával teszteljük).

Első hipotézisünk alapján a magyarországi magyarokat egyfajta kétlelkűség jellemzi (1. ábra).

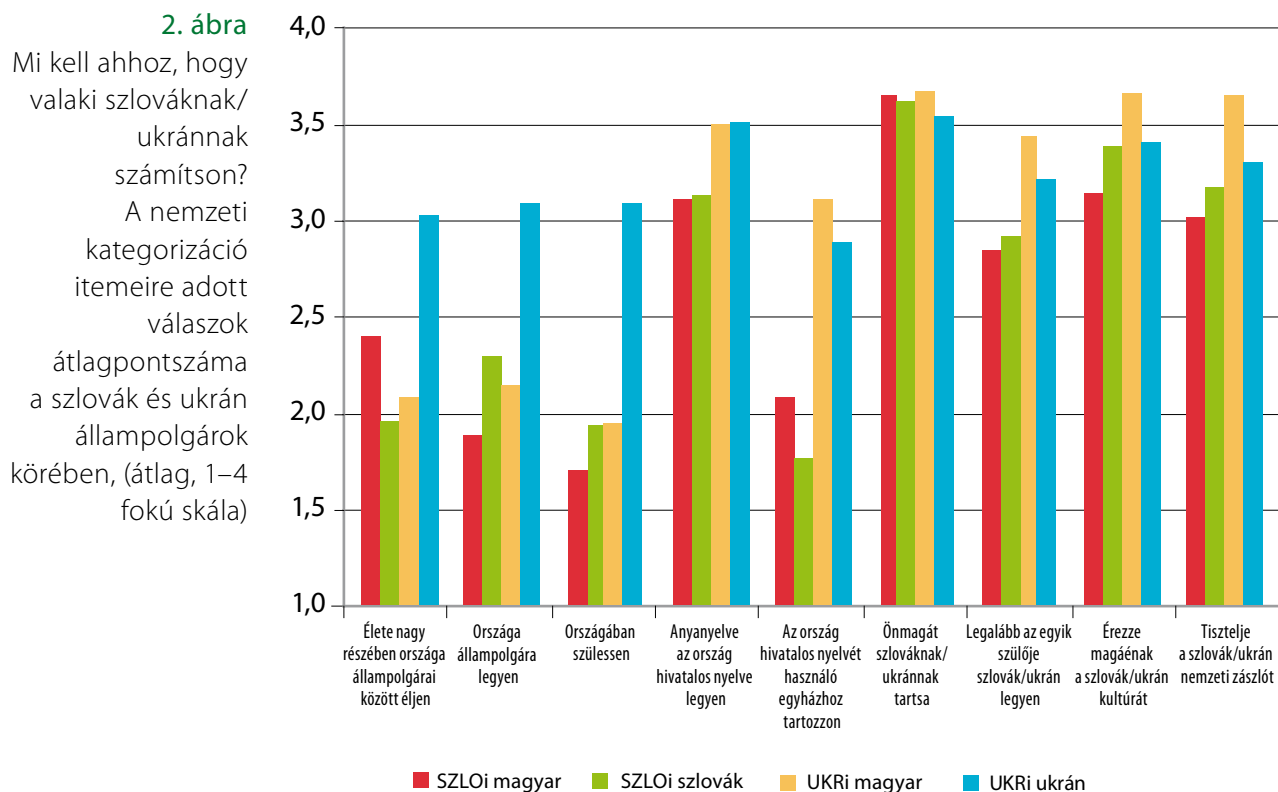

¹ Az ENRI-East kutatás 2010-ben folyt európai uniós támogatással. A részt vevő országok: Fehéroroszország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Németország, Oroszország, Szlovákia és Ukrajna volt. A kutatás célja az európai, a nemzeti és az etnikai kisebbségi identitás vizsgálata volt a különböző országokban élő diaszpórákban.

Számukra az államnemzeti kritériumok érvényesülése majdnem olyan fontos, mint a kultúrnemzeti szempontok. Amikor az államnemzeti kritériumok teljesítését várják el, emögött az a kirekesztő attitűd munkál, amely nem akarja a nemzethez tartozónak tekinteni a bevándorlókat. Amikor a kultúrnemzeti kritériumok fontosságát hangsúlyozzák, akkor is feltételezhető ennek a kirekesztő attitűdnek az érvényesülése, hiszen ha egy idegennek sikerül is magyar állampolgárságot szereznie, ettől még őt nem tekintik igazi magyarnak, elvárják a magyar nyelvtudás, kultúra, illetve identitás teljes felvállalását. Ez a kultúrnemzeti felfogás azonban a határon túl élő magyarokra nézvést azt jelentheti, hogy kellő magyarságteljesítmény esetén őket is a magyar nemzethez tartozónak fogadják el.

Második hipotézisünk szerint az ukrajnai magyarok számára fontosabbak a kultúrnemzeti szempontok, mint a szlovákiai magyarok számára. Az is szembetűnő az 1. ábrán, hogy az ukrajnai magyarok szerint nem kell magyar állampolgárnak lenni és Magyarországon élni ahhoz, hogy valaki magyarnak számítsen. A szlovákiai magyarok azonban ezt az álláspontot kevésbé fogadják el: számukra valamivel fontosabbak az államnemzeti kritériumok. Mindebből látszik, hogy az ukrajnai magyaroknak sokkal erősebb a kötődésük az anyaországához.

Harmadik hipotézisünk érvényességét az adatok nem igazolták. Nem találtunk különbséget a szlovák, illetve az ukrán határhoz közel élő magyarországi magyarok álláspontja között a nemzethez tartozás kritériumrendszerében (2. ábra).

Negyedik hipotézisünk szerint a szlovákiai szlovákok kirekesztőbbek az ukrainai ukránokhoz képest. E hipotézist nem sikerült egyértelműen igazolnunk, igaz, megcáfolnunk sem. A 2. ábra azt mutatja, hogy az ukránok számára az államnemzeti kritériumok teljesülése fontosabb, mint a szlovákoknak. Ez utalhat arra, hogy az ukránok befogadóbbak, mint a szlovákok, hiszen úgy gondolják, hogy ha valaki Ukrajnában él és állampolgár, akkor nem kérdés, hogy az illető része az ukrán nemzetnek. A szlovákok számára az államnemzeti kritériumok kevésbé fontosak. Mindez a hipotézisünk igazolása mellett szól. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a kultúrnemzeti kritériumok nagyon fontosak a szlovákok számára, de az ukránok számára még valamivel fontosabbak. Ennyiben az ukránok a szlovákoknál is inkább vélekednek úgy, hogy ukránnak az számít, aki beszél ukránul, felvállalja az ukrán identitást és egyáltalán, megfelel a kultúrnemzeti kritériumok mindegyikének. Ennyiben az ukránok tűnnek valamivel kirekesztőbbnek.

Ötödik hipotézisünk a határ közvetlen közelében és az attól távolabb élő magyarok nemzeti kategorizációs sémáját hasonlítja össze az ENRI-kutatás adataira is támaszkodva. Hipotézisünk csak részben igazolódott. Ami a magyar nemzethez való tartozást illeti, a kategorizációs séma tekintetében a határ közelében élők számára az államnemzeti kritériumok teljesülése kevésbé fontos, mint a határtól távol élők számára. De nincs különbség a határ közelében és az attól távolabb élő között a kultúrnemzeti kritériumok fontosságát illetően. Továbbá azt is leszögezhetjük, hogy a határtól való távolságtól függetlenül az etnikai magyarok számára a magyar nemzethez való tartozást kultúrnemzeti kritériumokkal definiálják, azaz az államnemzeti kritériumokat elhanyagolhatóbbnak, a kultúrnemzeti kritériumokat pedig fontosnak tartják. Amikor viszont azt kellett megítélni, hogy ki tartozik a többségi nemzethez (Szlovákiához, illetve Ukrajnához), akkor a határtól távolabb élők számára az államnemzeti kritériumok fontosabbnak, a kultúrnemzetiek pedig kevésbé, mint azok számára, akik közvetlenül a határ mentén élnek. Minél messzebb megyünk a magyar határtól, azaz minél beljebb haladunk Szlovákiába vagy Ukrajnába, az etnikai magyarok egyre inkább hajlamosak elfogadni, hogy az ember ahhoz a nemzethez (is) tartozik, amelynek a területén él, és amelynek állampolgára. Ám a határtól való távolságtól függetlenül az etnikai magyarok nyitva hagyják a kettős identitás lehetőségét.

Az identitás érzelmi háttere

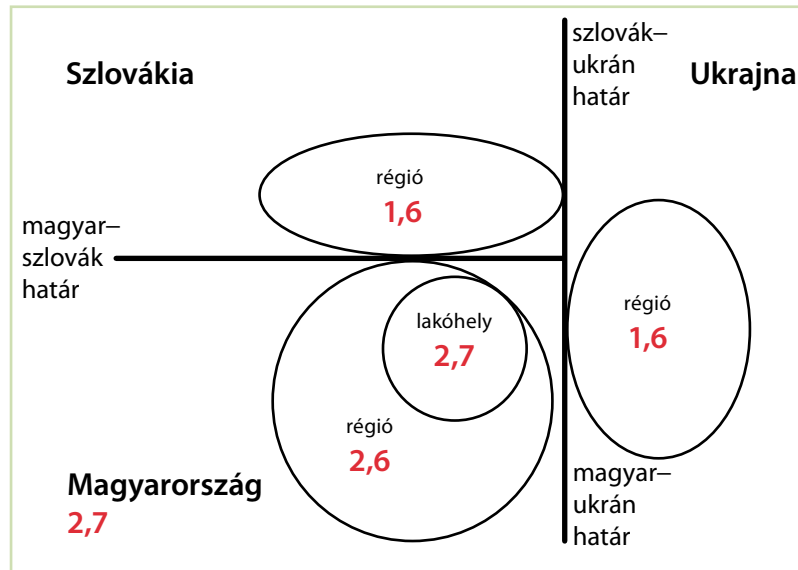
Míg a kategorizáció elsősorban az etnikai csoportok egymáshoz való viszonyát, a kirekesztő, illetve befogadó attitűdök megkülönböztetését teszik lehetővé, addig az országhoz, a saját etnikai csoporthoz, illetve a régióhoz való kötődés az identitás érzelmi komponensét adja. Hasonlóképpen az identitás emocionális dimenzióját jelzi a saját és más etnikai csoportba vetett bizalom mértéke is. A továbbiakban ezek segítségével tipizáljuk a különböző identitásstruktúrákat, és választjuk szét a „tisztá” és vegyes identításokat.

Korábbi nemzetközi szociológiai kutatások is azt bizonyították, hogy az emberekben az ország iránt érzett kötődés a legerősebb, de ettől alig különbözik a lakóhelyhez való közelségérzet. Valamivel lazább a kötődés a települést körülvevő régióhoz, és az Európához való kötődés ritkán éri el az országhoz fűződő pozitív érzelem erősségét.

A kutatásunkban nemcsak a lakóhelyhez, az országon belüli régióhoz és magához az országhoz fűződő viszonyt akartuk megismerni, de a határ túloldalán elhelyezkedő régió iránt érzett kötődést is. Általánosságban elmondható, hogy az országhoz fűződő érzelmi viszony minden etnikai csoport esetében erős. Kifejezetten gyengének mondhatók azok a szálak, amelyek az embereket a határok másik oldalán lévő régiókhoz fűzik. Ami a Magyarországon élő határmentieket illeti, az ő érzelmi beállítódásukat a 3. ábra mutatja be.

3. ábra

A magyarországi magyarok érzelmi kötődéstérképe (átlag, 1–3 fokú skála)

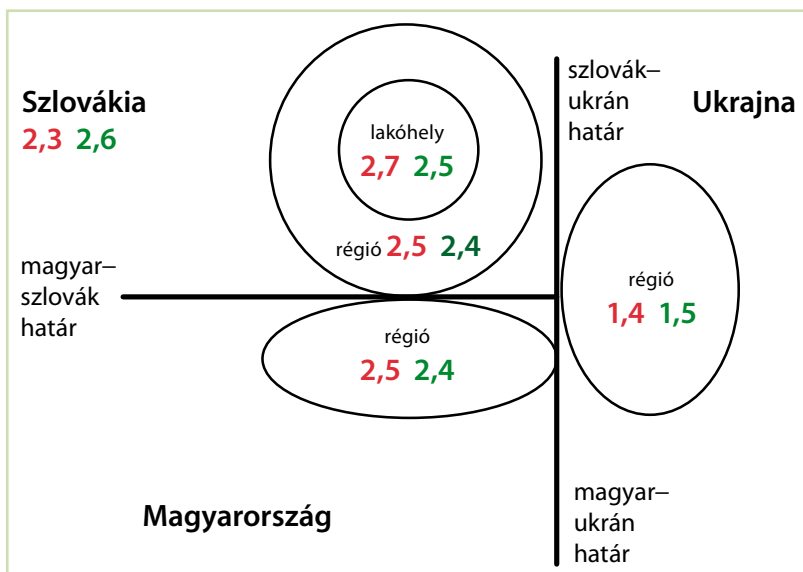
Szemben a nemzetközi, illetve az országos reprezentatív mintákon végzett kutatásokkal, a határhoz közel élő magyarok nemcsak az országhoz, hanem szűkebb-tágabb lakókörnyezetükhöz is erősen kötődnek (vö. 3. ábra). Az, hogy a határ másik oldalán fekvő régiókhöz igen gyenge szálak fűzik a magyarokat, minden bizonnyal annak köszönhető, hogy körükben igen ritkán fordul elő olyan válaszadó, aki ezekben a külföldi régiókban bárminemű személyes tapasztalatot szerzett.

A Szlovákiában élő magyarok elsősorban a lakóhelyükhöz, és majdnem ilyen erősséggel az országon belüli és a magyarországi határ menti régióhoz kötődnek (4. ábra). A Szlovákiához való kötődés valamelyest visszafogottabb, és szinte semmifajta szálak nem fűzik őket a határ ukrainai oldalán fekvő régiókhöz. A szlovákiai szlovákok kötődésének térképe nagyon hasonlít az itt élő magyarokéhoz. Az egyetlen különbség közöttük, hogy a szlovákokban erősebb a Szlovákia iránt érzett pozitív érzelem.

Az Ukrajnában élők számára maga az ország sokkal gyengébb kötődési pontot jelent, mint a lakóhely és annak szűkebb környezete (5. ábra). Az itt élő magyarok számára még kevesebbet jelent, mint az ukránoknak. A határ másik oldalán lévő magyarországi régiókhöz az ukrainai magyarok sokkal erősebben kötődnek, mint az ukránok. A rendkívül ritkának számító ukrán-szlovák kapcsolatoknak köszönhetően egyik csoportot sem fűzik erős szálak Szlovákia határ menti régióihoz.

4. ábra

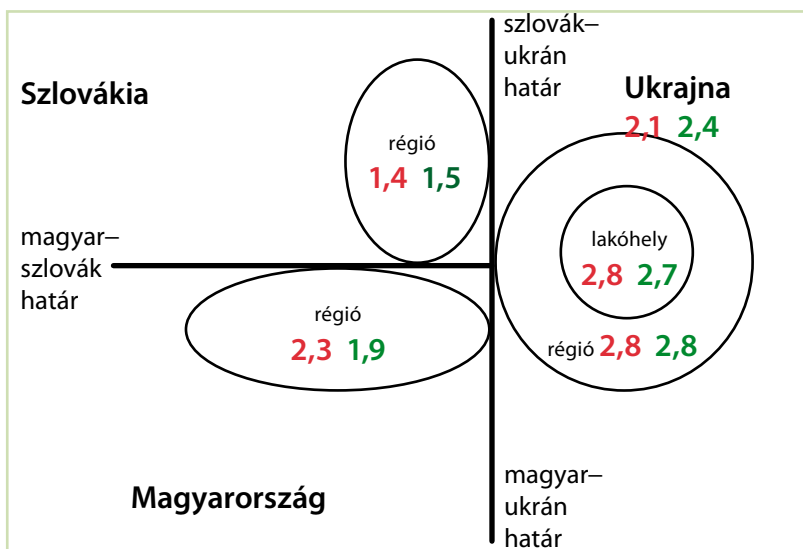
A Szlovákiában élők
érzelmi
kötődésének
térképe (átlag, 1–3
fokú skála)

Megjegyzés: Az ábrán piros színnel jelöltük a Szlovákiában élő magyarok kötődésének átlagos mértékét, és zölddel a szlovákokét.

5. ábra

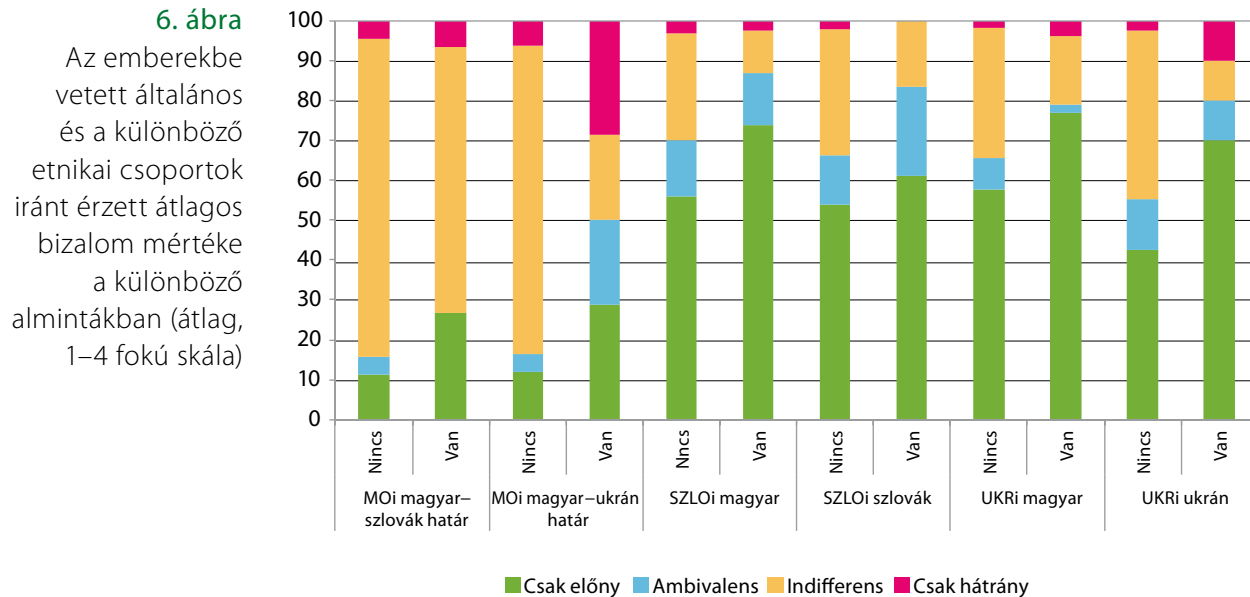
Az Ukrajnában élők
érzelmi
kötődésének
térképe (átlag, 1–3
fokú skála)

Megjegyzés: Az ábrán piros színnel jelöltük az Ukrajnában élő magyarok kötődésének átlagos mértékét, és zölddel az ukránokét.

A kötődés mellett az identitás másik fontos eleme a bizalom mértéke a különféle etnikai csoportok iránt. A 6. ábrából egyértelműen kiderül, hogy az emberekbe vetett átlagos bizalom és a saját etnikai csoport iránt érzett bizalom mértéke egyik csoport esetében sem tér el egymástól. Úgy tűnik, hogy amikor a megkérdezettek az emberekre

gondolnak, akkor ezen a saját etnikai csoport tagjait értik. Az ábra azt a közismert szociálpszichológiai tételt is igazolni látszik, hogy ha közelebbről ismerünk egy-egy csoportot, akkor képesek vagyunk a csoport tagjai iránt nagyobb bizalmat érezni.

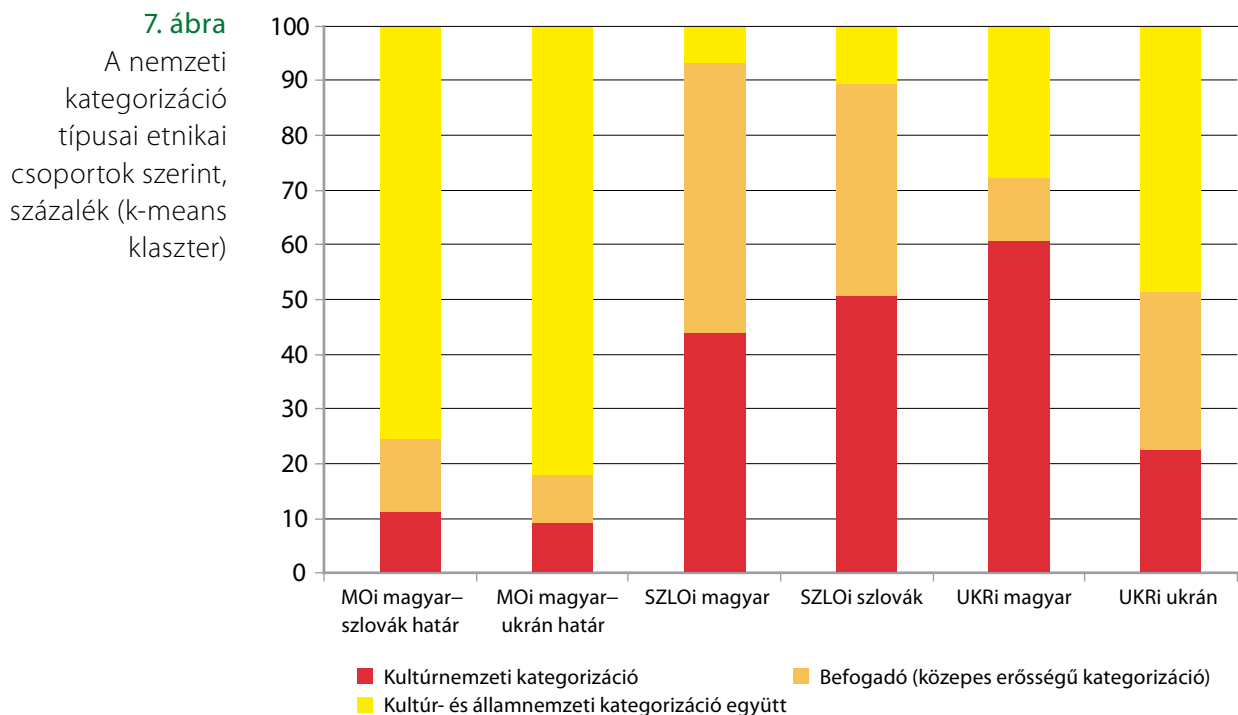

Összességében a magyarországi magyarok tűnnek a legbizalmatlanabbnak, és a Szlovákiában, illetve Ukrajnában élők valamivel bizalomtelibbek. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy ez a bizalom nem jelent fenntartás nélküli jóhiszeműséget, hiszen az egyes csoportokra jellemző bizalom messze van a lehetséges maximumtól.

A határon túli magyarok esetében az identitás építőkövének tekintettük a magyar állampolgárság megszerzésével kapcsolatos elképzeléseket is. Mivel a kérdés időpontjában mind a szlovákiai, mind az ukrainai magyarok esetében 2 százalék alatt volt azok aránya, akik már megszerezték a magyar állampolgárságot, elsősorban az állampolgárság megszerzésével kapcsolatos jövőbeli elképzelésekre támaszkodhattunk. Egyértelműnek és magától értetődőnek látszik, hogy az Ukrajnában élő magyarokban sokkal komolyabb a szándék a magyar állampolgárság megszerzésére. Az ukrainai magyarok háromnegyede, a szlovákiai magyarok 15 százaléka tervezi a magyar állampolgárság megszerzését. Az ukrán oldalon az e tervet szövögetők közel fele akkor is szeretne magyar állampolgárrá lenni, ha ezzel elveszíti jelenlegi állampolgárságát. A szlovákiai magyarok esetében az arányuk mindössze 18 százalék. Ha nemcsak a kérdezettől, hanem azok családtagjairól is informálódunk ugyanebben a témakörben, akkor is hasonló tendenciákat tapasztalunk.

A nemzeti kategorizáció magyarázó modellje

Attól függően, hogy a nemzethez tartozás kritériumainak meghatározásakor inkább a kultúrnemzeti vagy inkább az államnemzeti szempontok túlsúlya érvényesül, markáns tipológia is alakítható (7. ábra). A klaszterelemzéssel született típusok a következők: az első típusba azok tartoznak, akik a kultúrnemzeti szempontok fontosságát hangsúlyozzák, és az államnemzeti kritériumoknak nem tulajdonítanak különösebb fontosságot. A második típus tagjai többé-kevésbé megengedő attitűdöt mutatnak, amikor a nemzethez tartozás feltételeit megfogalmazzák. A harmadik csoportba tartozók éppen ellenkezőleg, igen szigorúak a nemzethez tartozás kritériumrendszerében. Számukra mind a kultúr-, mind az államnemzeti szempontok igen hangsúlyosak.

A kirekesztés-befogadás dimenziójában a magyarországi magyarok bizonyultak a legridegebbnek. Mindkét határ mentén élő magyarság mintegy 80 százaléka mind az államnemzeti, mind a kultúrnemzeti szempontok teljesülését megkövetelné. A Szlovákiában élők sokkal megengedőbbek: az itt élő szlovákok és magyarok alig 10 százaléka kívánja meg a kettős kritériumrendszer érvényesülését. Végül az Ukrajnában élők e szempontból köztes pozíciót foglalnak el, azzal a kiegészítéssel, hogy a magyarok valamivel megengedőbbek, az ukránok pedig valamivel kirekesztőbbek.

A fejezet elején már érintettük: attól függően, hogy valaki a többséghez vagy a kisebbséghez tartozik az országában, mást jelent, ha az államnemzeti kritériumokat tartja fontosnak, és megint mást, ha a kultúrnemzeti szempontokat preferálja. A magyarországi magyarok igen kis hányada fogadja el, hogy a nemzethez tartozás kulturális alapon is megvalósulhat. Ennyiben tehát többségük nem feltétlenül tekinti a saját nemzete részének a határ másik oldalán élő magyarokat. Annak ellenére, hogy a Szlovákiában élő magyarok és szlovákok esetében egészen más nemzetfelfogást

tükröz a nemzeti kategorizáció, mégis azt tapasztaljuk, hogy a korábban bemutatott tipológia mentén nincs közöttük érdemi különbség. A magyarok esetében egyfajta kettős identitás tükrözi, hogy az államnemzeti kritériumok fontosságát is elfogadják, de a kultúrnemzeti felfogás fontosságának hangsúlyozásával nyitva hagyják a lehetőségét annak, hogy magyar nemzethez tartozónak is érezhessék magukat. A szlovákok esetében viszont a kettős kritériumrendszer elfogadása azt sejteti, hogy a Szlovákiában élő kisebbségeket csak akkor tekintik a szlovák nemzet részének, ha azok a kulturális-szimbolikus feltételeknek is megfelelnek. E tekintetben azonban megengedőbbek, mert relatív többségük a befogadó – jóllehet kettős kritériumrendszert támaztó – csoportba tartozik. Az Ukrajnában élő magyarok és ukránok között viszont érdemi különbség tapasztalható. Az itt élő magyarok a kultúrnemzeti koncepció hangsúlyozásával a magyar nemzethez tartozás lehetőségét kívánják kinyilvánítani, és ugyanezt a szándékot juttatják kifejezésre a befogadó típusba tartozók is. Az ukránok relatív többsége viszont a kettős kritériumrendszer teljesítéséhez köti a nemzethez tartozást, tehát elvárják, hogy a magyarok a kulturális-szimbolikus mezőben is érezzék magukat ukránoknak.

A kérdezettek szociodemográfiai pozíciója minden bizonnyal hatással van az illető nemzetfelfogására. Az is valószínűsíthető, hogy a lakóhelyhez, a szűkebb-tágabb környezethez való kötődés, valamint a határon túlról érkező információk iránti igény, illetve a kizárólagosan „hazai” média termékeinek fogyasztása ugyancsak hatással lehet a nemzeti kategorizációra. Végül az is feltételezhető, hogy a kutatásban szereplő hat etnikai csoport más és más nemzetfelfogást mond magáénak, és ezt a nemzetfelfogást minden bizonnyal árnyalja, hogy valaki tiszta vagy kettős identitásúnak vallja-e magát. E három hipotézist három, egymásra épülő magyarázó modellben vizsgáltuk. A magyarázó modell multinominális regressziós modell volt, amelybe először a szociodemográfiai tényezőket építettük be, a második lépésben ezeket kiegészítettük a kultúrafogyasztást és az érzelmi kötődést jelző változókkal, végül a teljes modellben az etnikai identitás és az etnikai csoportba tartozás is szerepelt (1. táblázat).

1. táblázat A nemzeti kategorizációs tipológia magyarázó modellje, multinominális logisztikus regresszió²

	1. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 9,2%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 12,2%)			3. modell (McFadden pszeudo R-négyzet: 25,8%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Kultúrnemzeti felfogás									
Kérdezett neme	3,887	0,049	0,714	3,333	0,068	0,729	3,132	0,077	0,726
Deprivált státus	7,497	0,006	0,809	6,469	0,011	0,818	7,361	0,007	0,795
Vagyonindex	4,011	0,045	,950	6,061	0,014	0,937	1,583	0,208	0,964
Iskolázottság	7,717	0,005	1,085	6,117	0,013	1,077	7,331	,007	1,090
Etnikai eredet: egyéb	1,941	0,164	2,630	2,275	0,131	2,986	4,634	0,031	4,878
Etnikai eredet: vegyes	0,000	0,993	0,998	0,122	0,726	0,927	0,237	0,626	1,118

folytatódik

² Az 1–4. táblázatok ugyanazt a három egymásra épülő modellt mutatják be. Első lépésben csak a szociodemográfiai változókkal magyarázuk a kategorizáció típusait, második lépésben emocionális-kulturális tényezőket is beépítünk magyarázó változóként, és végül a harmadik lépésben az etnikai csoport és a vállalt identitás is belép a modellbe.

	1. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 9,2%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 12,2%)			3. modell (McFadden pszeudo R-négyzet: 25,8%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Etnikai eredet: homogén	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Beköltözött	0,360	0,549	1,113	0,460	0,498	1,131	1,963	0,161	1,304
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	0,426	0,514	1,127	0,648	0,421	1,172
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	11,087	0,001	1,167	3,210	0,073	1,120
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	2,225	0,136	1,403	3,832	0,050	1,600
MOi magyar szlovák határ	x	x	x	x	x	x	1,006	0,316	1,572
MOi magyar ukrán határ	x	x	x	x	x	x	1,609	0,205	1,815
SZLOi magyar	x	x	x	x	x	x	0,129	0,720	1,143
SZLOi szlovák	x	x	x	x	x	x	2,766	0,096	2,028
UKRi magyar	x	x	x	x	x	x	28,435	0,000	8,148
UKRi ukrán	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Kultúr- és államnemzeti kategorizáció együtt									
Kérdezett neme	0,263	0,608	1,086	0,079	0,779	1,047	1,649	0,199	1,264
Deprivált státus	0,093	0,761	1,019	0,232	0,630	1,031	0,460	0,498	0,954
Vagyonindex	12,505	0,000	0,913	9,066	0,003	0,924	0,167	0,682	1,013
Iskolázottság	16,193	0,000	0,887	9,393	0,002	0,910	2,121	0,145	0,951
Etnikai eredet: egyéb	0,911	0,340	1,827	1,169	0,280	2,041	0,904	0,342	1,910
Etnikai eredet: vegyes	33,256	0,000	0,287	15,210	0,000	0,399	0,242	0,623	0,873
Etnikai eredet: homogén	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Beköltözött	9,418	0,002	1,656	7,742	0,005	1,594	2,679	0,102	1,359
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	14,887	0,000	1,947	2,185	0,139	1,334
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	9,041	0,003	0,863	5,546	0,019	1,174
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	0,858	0,354	1,238	0,459	0,498	1,200
MOi magyar–szlovák határ	x	x	x	x	x	x	14,837	0,000	4,578
MOi magyar–ukrán határ	x	x	x	x	x	x	22,830	0,000	7,122
SZLOi magyar	x	x	x	x	x	x	35,527	0,000	0,081
SZLOi szlovák	x	x	x	x	x	x	10,730	0,001	0,207
UKRi magyar	x	x	x	x	x	x	1,108	0,293	1,462
UKRi ukrán	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.

A szociodemográfiai pozíciót kijelölő változók között csak néhány bizonyult szignifikánsnak (1. táblázat: első oszlop). A vagyoni helyzet, a depriváltság, az iskolázottság, a válaszadók neme és az a tény, hogy jelenlegi lakóhelyén „törzsökösnek” vagy betelepülőnek számít-e, egyaránt befolyásolta, hogy ki milyen nemzetfelfogást vall magáénak.

A befogadó, viszonylag megengedő kategóriarendszerrel „dolgozó” típushoz képest a kulturális nemzetfelfogást vallók iskolázottabbak, a vagyoni paramétereik mentén a középosztályhoz tartozóknak tekinthetők,³ és közöttük a nők aránya valamivel magasabb. A megengedő kategóriához képest a szigorú, a kettős kritériumrendszert támogató csoport tagjai vagyontalanabbak, iskolázatlanabbak, származásukra nézve több generációra visszamenőleg etnikailag homogének és sok közöttük a beköltöző.

Ha a szociodemográfiai pozíciók kivül a kultúrafogyasztásra, a médiafogyasztásra és a személyes etnikai identitásra is tekintettel vagyunk,⁴ akkor a kirajzolódó kép valamivel bonyolultabb (1. táblázat: második oszlop). A kultúrnemzeti felfogás hívei szociodemográfiai pozíciójuk mentén akkor is a fent bemutatott profilt mutatják, ha az attitűdváltozók hatását is figyelembe vesszük. Ezen attitűdváltozók közül csak a határon túli média fogyasztásának van hatása: ők intenzívebben tájékozódnak a határon túli médiaforrások segítségével, mint a befogadó csoport tagjai. Meglepetésünkre a szűkebb-tágabb környezethez való kötődés mértéke nem különbözik a befogadó csoportétól. Az azonban mindenképpen figyelemre méltó, hogy a kultúrafogyasztás és az etnikai identitás beemelésével a szociodemográfiai pozíciók mentén sokkal kisebb – de még mindig szignifikáns különbség tapasztalható a befogadó attitűddel rendelkező csoport és a kultúrnemzeti felfogás hívei között. A nemzethez tartozás kettős kritériumrendszerét vallók akkor is különböznek a befogadó típustól, ha a bővített, a kultúrafogyasztást, az emocionális háttérrel és az etnikai identitást is tartalmazó modellel dolgozunk. A legerősebb választóvonalat az etnikai identitás jelenti a két csoport között, de a szociodemográfiai pozíció szerepe is megőrződik, még ha gyengébben is. A kettős kritériumrendszer hívei továbbra is vagyontalanabbak, iskolázatlanabbak, és a származásukra nézve etnikailag homogén profilt mutatnak a befogadókhoz képest, de még ennél is inkább jellemzőbb rájuk, a lakóhelyükhöz való erős kötődés és az, hogy szinte kizárólag a hazai médiát fogyasztják.

A harmadik lépésben felépített teljes modellünk arra a kérdésre ad választ: hogyha a kutatásban szereplő hat etnikai csoport között sem szociodemográfiai pozícióban, sem érzelmi kötődésben, sem kultúrafogyasztásban, sem etnikai identitásban nem lenne különbség, találunk-e eltérést a csoportok nemzetfelfogása között (1. táblázat: harmadik oszlop). Arra a kérdésre, hogy van-e különbség a hat vizsgált etnikai csoport között (a bekezdés elején felsorolt megszorítások mellett), az a válasz, hogy pusztán az ukrain magyarok különböznek a többi etnikai csoporttól: nevezetesen az ukrain magyarok inkább a kultúrnemzeti felfogás hívei. Mindebből az következik, hogy ha minden szignifikánsnak bizonyuló paraméter mentén egyforma lenne a hat etnikai csoport, a történelmi hagyományokkal, Ukrajna eltérő gazdasági fejlettségével, nemzetiségi politikájával magyarázhatóan az ukrain magyarok akkor is különböznenek a többi etnikai csoporttól nemzetfelfogás tekintetében. Viszont a három ország többségét jelentő etnikai csoportok nagyon is hasonlítanak egymásra a nemzetfelfogásukban.

Amikor a befogadó attitűddel jellemezhető, illetve a kettős kritériumrendszert preferáló csoport közötti különbséget vizsgáljuk, a legmeglepőbb eredmény az, hogy eltűnik a szociodemográfiai pozíciók befolyásoló szerepe, és helyüket a hat etnikai csoporthoz való tartozás veszi át. Mindössze a külföldi médiafogyasztás őrzi meg hatását.

A kettős kritériumrendszer elfogadására leginkább a magyarországi magyarokra jellemző az ukrán, illetve a szlovák határ mentén. A Szlovákiában élők, tekintet nélkül arra, hogy magyarok vagy szlovákok, ha mind szociodemográfiai pozíciójukat, mind érzelmi kötődésüket illetően egyformák lennének, akkor kevésbé hajlanának a kettős kritériumrend-

³ Sem különösen vagyonosnak nem mondhatók, és a depriváltság sem jellemző rájuk.

⁴ Az emocionális tényezők között szerepet szántunk a bizalmi tőkének is, azonban e változó mentén nem találtunk különbséget a három nemzetfelfogás között. Ezért kényszerültünk arra, hogy a modellünkben a bizalom mértékét ne szerepeltessük.

szer elfogadására. A táblázatból az is látható, hogy az Ukrajnában élő magyarok a kultúrnemzeti felfogást pártfogolják, és éppen átlagos mértékben fogadják el a kirekesztő jellegű kettős kritériumrendszert.

Ez az eredmény ellentmondani látszik a 7. ábrán látottakkal. Az ellentmondás azonban látszólagos. A magyarázó modellünkben ugyanis nem egyszerűen a hat etnikai csoport nemzetfelfogását hasonlítjuk össze, hanem azt vizsgáljuk, hogy ha e csoportok ugyanolyan szociodemográfiai paraméterekkel lennének leírhatók, és érzelmi kötődésük is egyforma lenne, akkor miben és mennyire különbözne nemzetfelfogásuk. A modell tehát egyszerre valószínűsíti, hogy az egyes etnikai csoportok között másfajta különbségek jelentkeznek, ha eltekintünk a csoportok közötti szociológiai és emocionális különbségektől, mint ha ezekre nem vagyunk tekintettel. Az is bizonyítható ebből modellből, hogy a hat etnikai csoport nagyon is különbözik szociodemográfiai hátterét és érzelmi kötődését tekintve.

A 2., 3. és 4. táblázatokban azt mutatjuk meg, hogy hogyan alakul az egyes országokban a kérdezettek nemzetfelfogása. Ezek a modellek csak annyiban különböznek az első modellünktől, hogy az országok eltéréséből adódó különbségeket nem tartalmazza a modell, pusztán az adott országban élők etnikai hovatartozása számít.⁵

2. táblázat A nemzeti kategorizációs tipológia magyarázó modellje Magyarországon, multinominális logisztikus regresszió

	1. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 4,0%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 6,0%)			3. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 6,0%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Kultúrnemzeti felfogás									
Kérdezett neme	1,824	0,177	0,605	1,798	0,180	0,604	1,773	0,183	0,605
Deprivált státus	0,198	0,656	0,942	0,050	0,824	0,970	0,023	0,878	0,979
Vagyonindex	3,285	0,070	1,142	3,039	0,081	1,138	3,036	0,081	1,139
Iskolázottság	1,629	0,202	1,102	1,977	0,160	1,114	1,937	0,164	1,114
Beköltözött	4,258	0,039	1,974	4,401	0,036	2,016	4,662	0,031	2,057
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	5,152	0,023	2,785	5,079	0,024	2,759
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	0,164	0,685	0,889	0,154	0,694	0,892
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	2,030	0,154	5,571	2,014	0,156	5,417
Moi magyar–szlovák határ	x	x	x	x	x	x	0,011	0,917	0,961
Moi magyar–ukrán határ	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Kultúr- és államnemzeti kategorizáció együtt									
Kérdezett neme	0,299	0,584	1,158	0,480	0,488	1,206	0,539	0,463	1,221
Deprivált státus	0,018	0,894	0,988	0,014	0,906	0,989	0,001	0,982	1,002

folytatódik

⁵ Magyarország esetében természetesen nincs értelme az etnikai hovatartozás vizsgálatának. Itt is megkíséreltük kimutatni, hogy van-e különbség a szlovák, illetve az ukrán határ mentén élő magyarországi magyarok nemzetfelfogásában, de mint a 2. táblázat utolsó sora mutatja, ez a különbség nem létezik.

	1. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 4,0%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 6,0%)			3. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 6,0%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Vagyonindex	3,406	0,065	1,116	3,211	0,073	1,114	2,666	0,102	1,105
Iskolázottság	0,581	0,446	0,956	0,667	0,414	0,953	0,442	0,506	0,961
Beköltözött	4,426	0,035	1,789	4,280	0,039	1,781	4,644	0,031	1,830
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	1,510	0,219	1,388	1,350	0,245	1,364
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	0,557	0,455	1,167	0,681	0,409	1,188
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	1,918	0,166	2,160	2,009	0,156	2,186
MOi magyar–szlovák határ	x	x	x	x	x	x	2,150	0,143	0,664
MOi magyar–ukrán határ	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.

Megjegyzés: lásd 2. lábjegyzet.

3. táblázat A nemzeti kategorizációs tipológia magyarázó modellje Szlovákiában, multinominális logisztikus regresszió

	1. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 4,0%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 8,0%)			3. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 6,0%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Kultúrnemzeti felfogás									
Kérdezett neme	2,709	0,100	0,657	2,622	0,105	0,655	2,552	0,110	0,652
Deprivált státus	3,432	0,064	0,653	2,808	0,094	0,662	3,082	0,079	0,653
Vagyonindex	6,887	0,009	0,908	9,425	0,002	0,888	11,242	0,001	0,874
Iskolázottság	3,953	0,047	1,091	2,962	0,085	1,080	1,668	0,197	1,061
Etnikai eredet: vegyes	1,044	0,307	1,320	1,087	0,297	1,346	0,517	0,472	1,235
Etnikai eredet: homogén	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Beköltözött	0,001	0,977	0,992	0,066	0,797	0,931	0,052	0,820	0,938
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	1,677	0,195	0,692	1,966	0,161	0,666
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	5,216	0,022	1,206	13,570	0,000	1,462
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	0,224	0,636	1,170	0,026	0,873	1,056
SZLOi magyar	x	x	x	x	x	x	11,565	0,001	0,307
SZLOi szlovák	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.

folytatódik

	1. model (McFadden pszeudo R-négyszet: 4,0%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyszet: 8,0%)			3. model (McFadden pszeudo R-négyszet: 6,0%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Kultúr- és államnemzeti kategorizáció együtt									
Kérdezett neme	0,077	0,781	0,875	0,141	0,707	0,831	0,134	0,714	0,833
Deprivált státus	4,269	,039	1,583	4,993	0,025	1,676	3,614	0,057	1,570
Vagyonindex	0,596	0,440	1,046	0,224	0,636	10,029	0,051	0,822	1,014
Iskolázottság	0,229	0,632	0,959	0,250	0,617	0,957	0,503	0,478	0,940
Etnikai eredet: vegyes	0,000	0,991	0,994	0,001	0,975	1,017	0,000	0,985	1,010
Etnikai eredet: homogén	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Beköltözött	1,962	0,161	1,983	2,754	0,097	2,310	2,663	0,103	2,282
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	3,107	0,078	2,808	2,833	0,092	2,682
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	0,814	0,367	1,152	2,689	0,101	1,361
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	0,355	0,551	1,463	0,195	0,659	1,329
SZLOi magyar	x	x	x	x	x	x	2,796	0,094	0,356
SZLOi szlovák	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.

Megjegyzés: lásd 2. lábjegyzet.

4. táblázat A nemzeti kategorizációs tipológia magyarázó modellje Ukrajnában, multinominális logisztikus regresszió

	1. model (McFadden pszeudo R-négyszet: 5,0%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyszet: 7,0%)			3. model (McFadden pszeudo R-négyszet: 6,0%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Kultúr- és államnemzeti kategorizáció együtt									
Kérdezett neme	0,172	0,678	10,154	0,052	0,819	10,086	0,000	0,984	1,008
Deprivált státus	7,512	0,006	0,702	50,865	0,015	0,725	3,625	0,057	0,763
Vagyonindex	0,906	0,341	1,073	1,186	0,276	1,086	0,768	0,381	1,070
Iskolázottság	0,531	0,466	1,043	0,567	0,451	1,046	1,020	0,313	1,065
Etnikai eredet: egyéb	0,335	0,563	1,946	0,924	0,336	3,112	3,120	0,077	8,251
Etnikai eredet: vegyes	4,610	0,032	0,462	10,339	0,247	0,639	0,086	0,769	0,884
Etnikai eredet: homogén	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Beköltözött	0,205	0,650	0,844	0,211	0,646	0,839	0,023	0,879	1,063
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	1,138	0,286	1,548	2,029	0,154	1,860

folytatódik

	1. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 5,0%)			2. model (McFadden pszeudo R-négyzet:7,0%)			3. model (McFadden pszeudo R-négyzet: 6,0%)		
	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)	Wald	Szign.	Exp(B)
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	0,235	0,628	0,958	0,610	0,435	0,930
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	5,287	0,021	2,370	3,131	0,077	2,021
UKRi magyar	x	x	x	x	x	x	23,587	0,000	7,518
UKRi ukrán	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Kultúr- és államnemzeti kategorizáció együtt									
Kérdezett neme	2,106	0,147	1,685	1,736	0,188	1,633	1,523	0,217	1,581
Deprivált státus	1,218	0,270	0,868	0,795	0,373	0,890	0,541	0,462	0,907
Vagyonindex	0,812	0,367	10,072	0,868	0,352	1,076	0,848	0,357	1,073
Iskolázottság	1,810	0,179	0,920	1,320	0,251	0,929	1,141	0,285	0,934
Etnikai eredet: egyéb	0,244	0,621	1,809	0,203	0,652	10,739	0,221	0,638	1,783
Etnikai eredet: vegyes	2,477	0,115	0,558	10,389	0,239	0,626	10,079	0,299	0,655
Etnikai eredet: homogén	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.
Beköltözött	0,006	0,937	1,031	0,051	0,822	1,092	0,073	0,787	1,113
Kötődés a lakóhelyhez, régióhoz	x	x	x	4,759	0,029	2,639	4,428	0,035	2,485
Határon túli médiafogyasztás	x	x	x	0,170	0,680	1,038	0,056	0,814	1,021
Identitás (1 homogén 2 vegyes)	x	x	x	0,449	0,503	1,298	0,294	0,587	1,241
UKRi magyar	x	x	x	x	x	x	0,641	0,423	1,352
UKRi ukrán	x	x	x	x	x	x	ref. csop.	ref. csop.	ref. csop.

Megjegyzés: lásd 2. lábjegyzet.

A Magyarországon élőket a megengedő nemzetfelfogástól a kultúrnemzeti felfogás felé a lakóhelyhez való kötődés „mozdítja” el: minél erősebben kötődik valaki a lakóhelyéhez, annál inkább hajlik a kizárólagos kultúrnemzeti felfogás preferálására. A kultúrnemzeti kategorizáció elfogadására Magyarországon a törzsökösök kevésbé hajlanak, mint azok, akik beköltözőnek számítanak a lakóhelyükön. A Szlovákiában élők nemzetfelfogása leginkább az anyagi helyzetüktől függ: az átlagosnál valamivel kevésbé vagyonosak a kultúrnemzeti felfogás elfogadására hajlanak, a kifejezetten depriváltak pedig a kirekesztő jellegű kettős kategorizációt fogadják el. Ukrajnában éppen fordítva van, a kevésbé depriváltak inkább hajlanak a kultúrnemzeti felfogás elfogadására, a megengedő, befogadó kategorizáció hívei pedig a szegényebbekből kerülnek ki. Ukrajnában a lakókelyhez való erős kötődés a kettős, kirekesztő jellegű nemzetfelfogás elfogadásával jár együtt.

Összességében elmondható, hogy mindhárom országban más-más tényezők befolyásolják az emberek nemzetfelfogását. Magyarországon a törzsökösök a legmegengedőbbek, a beköltözők pedig mind a kulturális, mind a kirekesztő jellegű nemzetfelfogásra hajlamosak. Kedvez a kulturális nemzetfelfogásnak a lakóhelyhez való erős kötődés is. Szlovákiában minél rosszabb anyagi körülmények között él valaki, annál inkább eltávolodik a befogadó-megengedő

nemzetfelfogástól. Ukrajnában éppen ellenkezőleg, a nemzetfelfogás tekintetében a legrosszabb anyagi helyzetben lévők a legmegengedőbbek, és a homogén etnikai származás is a megengedő nemzetfelfogásnak kedvez.

Az etnikai identitás térképe a határregióban

Kutatásunkban feltételezzük, hogy a határ közelségében való élés rányomja a bélyegét az emberek identitására. Ennek a befolyásnak azonban nemcsak az erőssége, hanem a természete is változik térségenként és a térségekben élők etnikumától függően.

A kérdőívben minden válaszadónak lehetősége volt arra, hogy kizárólagos vagy elsődleges és másodlagos etnikai identitását megvallja. Figyelmünk központjában a magyar–szlovák–ukrán etnikai identitás állt, így az egyéb kategóriába soroltunk minden egyéb (rutén, orosz stb.) identitást.

Az 5. táblázat azt szemlélteti, hogy a vizsgálatunkban szereplő hat csoport tagjai⁶ milyen etnikai identitást vallottak magukénak, hogy ez az identitás homogén vagy vegyes identitást takar-e, illetve mi volt számukra az elsődleges és a másodlagos identitás.

5. táblázat A felvállalt etnikai identitás az egyes csoportokban, elemszám (fő)

	MOi magyar–szlovák határ	MOi magyar–ukrán határ	SZLOi magyar	SZLOi szlovák	UKRi magyar	UKRi ukrán
Magyar	289	275	129	0	128	2
Kettős identitás	0	0	45	15	62	23
Többségi nemzethez tartozik	xxx	xxx	14	89	0	45
Egyéb	11	26	6	3	10	30
Összesen	300	301	194	107	200	100

Megjegyzés: xxx – a magyarországi magyarok a táblázat első sorában szerepelnek.

A határok magyarországi oldalán élők zöme egyetlen és értelemszerűen magyar identitású. A szlovák határ mentén mindössze 3, az ukrán határ mentén 18 olyan válaszadónk volt, aki elsődlegesen romának vallja magát, ám a másodlagos identitása magyar. 8–8 olyan válaszadóval találkoztunk, akinek elsődleges identitása nem magyar, hanem német, román, ruszin, horvát, ám a másodlagos identitásuk nekik is magyar.

A határ szlovák oldalán élő magyarok többsége kizárólag magyar identitású. Közel negyedük kettős identitású, akikre többségében az jellemző, hogy az elsődleges identitásuk a magyar. Kisebb részüknél viszont a szlovák az elsődleges identitás, a magyar pedig a második helyre szorul. A teljes elszlovákosodás az itt élők alig 7 százalékára jellemző: ők azok, akik jóllehet magyar anyanyelvűek és a magyar nyelvű kérdőívre válaszoltak, egyetlen identitást vállaltak fel, és ez a vállalt identitás a szlovák. Az egyéb kategóriába azok kerültek, akiknek az elsődleges identitása cseh vagy roma, de másodlagosan magyarnak vallják magukat. A szlovákiai szlovákok 83 százaléka kizárólag szlováknak vallja magát.

⁶ Az egyes csoportokba sorolható személyeket a kérdezés során az anyanyelvük szerint választottuk ki.

12 százalékuk kettős identitású, akiknek többsége elsődlegesen a szlovák identitást választja, és alig 3 százalék azok aránya, akik a kettős identitáson belül a magyart helyezik az első helyre. A szlovákiai szlovákok esetében az egyéb kategóriába szlovák–roma, illetve szlovák–cseh kettős identitásúak tartoznak.

Az ukrainai magyarok esetében a kizárólagos magyar identitást vállalók aránya éppen úgy kétharmad körüli, mint a szlovákiai magyarok esetében. A kettős identitású ukrainai magyarok elsöprő többsége számára az elsődleges identitás a magyar. Ennyiben az Ukrájnában élő magyarok magyar identitása gyengébb, mint a szlovákiai magyaroké. Az egyéb kategóriába a roma–magyar kettős identitásúak tartoznak. Az ukrainai ukránok között viszonylag alacsony a kizárólag ukrán identitásúak száma, ami elsősorban a hajdani Szovjetunió nemzetiségi politikájával magyarázható. Ennek következtében körükben rendkívül magas az orosz–ukrán és ruszin–ukrán kettős identitás. Ugyancsak magas az ukrán–magyar kettős identitásúak aránya, míg a magyar–ukrán kettős identitás alig fordul elő.

A származás szerepe a vállalt etnikai identításban

A határ mentén élők vállalt identitásában kétségkívül nagy szerepe van annak, hogy szüleik milyen nemzetiségűek voltak (6. táblázat). Az etnikailag vegyes házasságok nyitják meg az utat a kettős identitás felé, hiszen a gyerekkori szocializáció, az iskolaválasztás, a családban használt nyelv, a gyerekkori baráti kör etnikai összetétele, az egyik vagy a másik szülő nemzetiségének felvállalására ösztönzi a kérdezetteket. A határ magyarországi oldalán élő magyarok számára ez a probléma értelemszerűen fel sem merül. A szlovákiai szlovákok kivételével a szülők nemzedékében a homogén házasságok aránya magasabb, mint a kizárólagos identitást vállaló kérdezettek aránya. Ez azt jelenti, hogy még azok is, akik etnikailag homogén családban nevelkedtek, a határ közelségében élve gyakran kettős identitást választanak maguknak. A kettős identitás azonban mást jelent Szlovákiában és Ukrájnában. Szlovákiában a magyar, illetve a szlovák identitás őrzése versus a kettős identitás felvállalása jelenti a választási opciót, Ukrájnában viszont sokkal tarkább az etnikai térkép: itt a szülői házasságok homogenitása az orosz és a ruszin keveredés révén is megtörhet. Ily módon Ukrájnában a kérdezettek többféle identitás közül választhatnak.

6. táblázat A szülők nemzetisége az egyes csoportokban (%)

	MOi magyar–szlovák határ	MOi magyar–ukrán határ	SZLOi magyar	SZLOi szlovák	UKRi magyar	UKRi ukrán
Magyar	98,3	98,2	76,0	4,4	82,7	1,2
Kettős identitás	1,7	1,8	17,3	17,6	14,2	37,6
Többségi nemzethez tartozik	xxx	xxx	6,7	78,0	3,1	61,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Megjegyzés: xxx – a magyarországi magyarok a táblázat első sorában szerepelnek.

Ha a szülők etnikai hovatartozását és a kérdezett vállalt identitását együtt vizsgáljuk, azt kell látnunk, hogy a határ magyarországi oldalán – nem meglepő módon – *homogén magyar* családok élnek, azaz mind a szülők, mind a kérdezett magyar. Az egyéb kategória körükben a roma származást takarja, de az arány meglehetősen alacsony: a szlo-

vák határ mentén 5 százalék, az ukrán határ mentén alig 10 százalék azoknak az aránya, ahol a szülők és/vagy maga a kérdezett romának vallja magát.

A szlovákiai magyarok 60 százaléka tartozik a homogén magyar kategóriába, 12 százalékuk annak ellenére, hogy apjuk és anyjuk magyar volt, már kettős, magyar–szlovák identitású, további 2 százalékuk a magyar felmenők ellenére már szlovák–magyar identitású. 3 százalékuk, annak ellenére, hogy a nevük alapján magyarként azonosítottuk őket, és a kérdezés is magyar nyelven történt, mind szüleiket, mind saját magukat a szlovák etnikumhoz sorolták. Egy másik 3 százalékuk pedig a szlovák szülők ellenére második identitásként magyarnak vallja magát.

A szlovákiai szlovákok zöme (74%) etnikailag homogén, szlovák családból származik, és a kérdezett maga is szlováknak vallja magát. Alig több mint 4 százalékuk szülei magyarok voltak, de maga a kérdezett már szlováknak is vallja magát. A vegyes, szlovák–magyar házasságból származók aránya 12 százalék. Több mint felük kizárólag szlováknak vallja magát, a fennmaradók többsége szlovák–magyar, kisebb része magyar–szlovák identitású.

Az ukrániai magyarok magyar identitásvesztése – amennyiben a szülők etnikai hovatartozását is figyelembe vesszük – valamivel nagyobb, mint a szlovákiai magyaroké, ugyanis csak 60 százalékuk nevezhető homogén magyarnak, 20 százalékuk a magyar származás ellenére kettős identitásúnak, magyar–ukránnak vallja magát. A vegyes, ukrán–magyar házasságból származók aránya alig több mint 8 százalék. Az ilyen családból származók közel fele kizárólag magyarnak, a másik részük pedig magyar–ukrán identitásúnak vallja magát.

Az ukránok kevesebb mint fele mondható kizárólag ukrán származásúnak, akiknek szülei ukránnak, és maga is ukránnak vallja magát. Az ukrán–magyar vegyes házasságból származók aránya viszonylag magas (16,5%), többségük ukrán–magyar, kisebb részük magyar–ukrán kettős identitású. A többi kategória magas aránya az itt élők etnikai tarkaságának tulajdonítható, és ruszin, orosz és roma családtagokat jelent.

Az identitás kétgenerációs átörökítése

Az identitásvesztés és az identitásörzés kérdése még tisztábban vizsgálható, ha a házastársak és a gyerekek nemzetiségét is figyelembe vesszük. Mivel a házások és főképp a gyerekesek számossága lehetetlenné teszi a részletes elemzést, itt most csak azt mutatjuk meg, hogy a tisztán magyar, illetve a vegyes etnikai szerkezetű családokból származó kérdezettek milyen nemzetiségű házastársat választottak maguknak,⁷ és gyerekeiket milyen nemzetiségűnek tekintik.

A kérdezettek kevesebb mint kétharmada házas, így a házastárs választásából fakadó identitásvesztés, illetve identitásörzés elemzése során *elveszítjük* a minta egyharmadát. Ezzel együtt megállapítható, hogy a szlovákiai (házas) magyarok közel kétharmada identitásörzőnek tekinthető, amennyiben szülei és házastársa is magyar, és maga a kérdezett is magyarnak vallja magát. Valamivel több mint 10 százalékuk tekinthető identitásvesztőnek, mert a magyar származás és/vagy a vállalt magyar identitás ellenére szlovák házastársat választott. Identitásörzés tapasztalható az itt élő házások közel 20 százaléka körében. Ők azok, akik szlovák vagy kettős, szlovák–magyar identitásuk ellenére magyar nemzetiségűvel kötöttek házasságot.

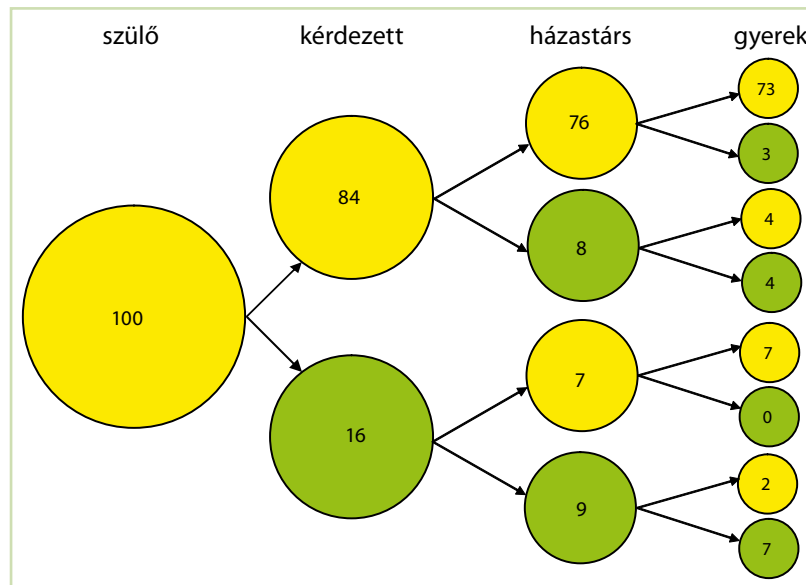
⁷ Magától értetődő elvárás lenne, hogy amikor a házastársak etnikai hovatartozását vizsgáljuk, figyelembe vegyünk a *házasságpiac* etnikai szerkezetét is. Nem mindegy ugyanis, hogy a magyar etnikumú kérdezettek magyar többségű településen élnek-e, ahol nagyobb az esélye annak, hogy a házastársuk is magyar lesz, vagy éppen ellenkezőleg, olyan településen élnek, ahol szép számban vagy többségben élnek szlovákok, illetve ukránok. Ez utóbbi településeken ugyanis nem elhanyagolható az esélye annak, hogy a kérdezettek etnikailag vegyes házasságot kössenek. A tisztánlátáshoz arra is szükség lenne, hogy ismerjük a kérdezettek költöztörténetét, vagyis tudjuk, hogy hol éltek párválasztásuk idején. Ezek az adatok azonban nem állnak rendelkezésünkre, így a felrajzolt kép csak vázlatos lehet.

A szlovákiai szlovákok esetében a házasság révén is erős az identitásörzés: 80 százalékuk szlovák házastársat választ, és a kettős, szlovák–magyar identitásúaknak is többségében szlovák a házastársa.

Az ukrainai magyarok fele őrzi házassága révén a homogén magyar identitást. Egynegyed részüket mondhatjuk identitásörzőnek, hiszen kettős identitásuk ellenére magyar házastársuk van. Valamivel több mint 10 százalékuk mondható identitásvesztőnek: ők azok, akik magyar vagy ukrán–magyar identitásuk ellenére ukrán házastársat választanak. Az ukránok körében a házasságok tovább csökkentik a homogén ukrán családok arányát. Alig 38 százalékukról mondható el, hogy szülei ukránok, ők maguk kizárólagos ukrán identitásúak, és ukrán a házastársuk is. A kettős, ukrán–magyar identitásúak többsége (15%) ukrán házastársat választ, kisebb részük (9%) magyart.

A határ közelében élők esetében az etnikailag homogén családokban a gyerekek számára reális lehetőségként merül fel, hogy a család etnikai identitását tovább őrizzék, vagy identitást váltsanak, vagy netán kettős identitást válasszanak maguknak. Természetesen figyelembe kell vennünk azt is, hogy a határ szlovák és ukrán oldalán élő kérdezettek csupán 62 százalékának van gyermeke. Először a határ szlovákiai oldalán élők identitásának átörökítését mutatjuk be. A 8. ábra azt szemlélteti, hogy a szlovák határregióban a szülők generációjából kiindulva hogyan alakul a kérdezett identitása, ezt erősíti vagy gyengíti-e a párválasztás, továbbá milyen identitást próbálnak a gyermekek számára átörökíteni.

8. ábra
Az etnikai identitás átörökítésének többgenerációs modellje Szlovákiában azok körében, ahol mindkét szülő magyar (%)

Megjegyzés: Sárgával jelöltük a magyar és zölddel a szlovák, illetve a szlovák–magyar kettős identitást.

A homogén magyar családok vegyes identitásúvá válását azon kérdezettek körében követjük nyomon, akiknek a szülei magyarok voltak. Mivel három generáción keresztül szeretnénk nyomon követni az etnikai identitás változásait, a 8. ábrán csak azok szerepelnek, akiknek már gyermekeik is vannak. Láthatjuk, hogy a homogén magyar családból származók 84 százaléka őrzi kizárólagos magyar identitását, a fennmaradó 16 százaléknak ezzel szemben kizárólagos szlovák vagy kettős identitása van, azaz elsődleges vagy másodlagos identitásként vállalja csak fel magyar etnikumhoz való tartozását. A házasság részben rontja, részben javítja a magyar identitás átörökítésének esélyét. A homogén

magyar családokba tartozók döntő többsége magyar házastársat választ, de a magyar családból származók között 8 százalék azok aránya, akik bár saját maguk kizárólagos magyar identitásúak, a házastársuk nem magyar. A homogén magyar családok gyerekeiknek teljes egészben átörökítik a magyar identitást. Ott, ahol a kérdezett származása és saját identitása egyértelműen magyar, de a házastársé nem, ott is meglepő módon a családok felében (a 8%-ból 4 százalékpont) gyermekeiket magyarnak nevelik. Azt mondhatjuk tehát, hogy a magyar családból származó és magyar identitást vállaló magyar válaszadóknál mindössze 7 százalékpont a csökkenés: csak ennyien vannak, akiknek gyermekei nem magyarként nevelődnek.

A magyar szülőktől származó, ám kettős identitású válaszadók közül a szlovák határrégióban majdnem ugyanannyian választanak magyar házastársat, mint nem magyart (7, illetve 9 százalékpont). A magyar házastársat választók mindegyike magyarként neveli a gyerekeit, de még a nem magyar házastárssal együtt élők esetében is előfordul (2 százalékpont), hogy a gyerekek magyarok.

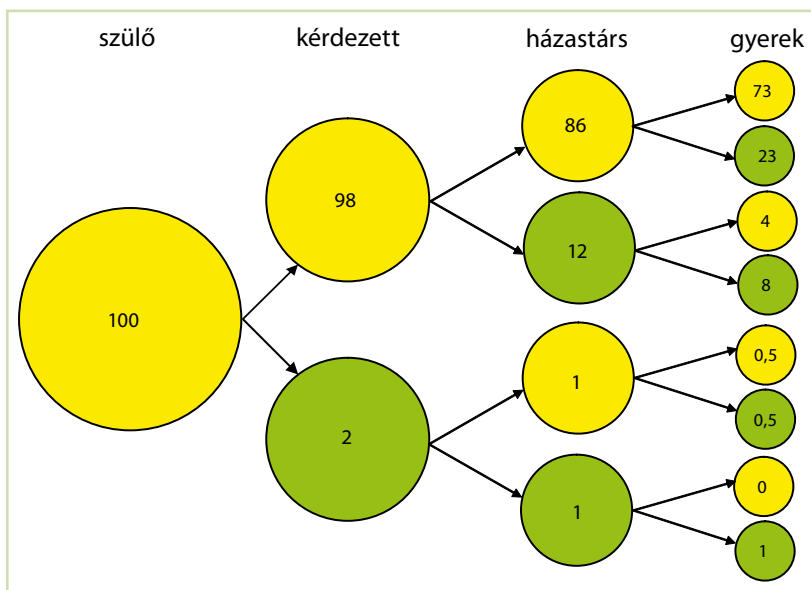
Összességében azt mondhatjuk tehát, hogy a homogén magyar családból származó, saját gyerekekkel élő, a szlovák határrégióból való kérdezettek csupán 14 százaléka neveli a gyerekeit nem magyar identitásúként. Ez a megállapítás első látásra ellentmond annak a szakirodalomban (pl. Gyurgyik 2006) gyakran előforduló és empirikus adatokkal igazolt megállapításnak, hogy a határon túli magyaroknál generációról generációra haladva egyre csökken a magyar identitás felvállalása.

Az említett szakirodalom jelentős része a magyar népesség számbeli fogyását regisztrálja, ám a mi kutatásunk ennek a tendenciának ellentmondani látszik. Még pontosabban fogalmazva, a fogyatkozás mértékét kisebbnek mutatja. Azt feltételezzük, hogy ennek az ellentmondásnak a háttérében az áll, hogy az említett kutatások Dél-Szlovákia egészére vonatkoztak, és nem a keleti határrégióra. Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy az identitás átörökítésében érvényesül-e a határközelség befolyásoló szerepe, érdemes egy olyan kutatás adataival összehasonlítást tenni, amely kutatás – bár mintegy 15 évvel ezelőtt történt, de – egész Dél-Szlovákia lakosságát reprezentálja (9. ábra).

9. ábra

Az etnikai identitás átörökítésének többgenerációs modellje Dél-Szlovákiában azok körében, ahol mindkét szülő magyar (%) (1998-as adatok)

Forrás: Az adatok az 1998-as Kárpát-projekt kutatásból származnak (Csepeli–Örkény–Székelyi 2002).

Megjegyzés: Sárgával jelöltük a magyar és zölddel a nem magyar identitást.

Mielőtt a 8. és a 9. ábra összehasonlításából következtetéseket vonnánk le, egy fontos megszorító megjegyzést kell tennünk. Az 1998-as kutatásban nem volt módja a kérdezetteknek a kettős (magyar–szlovák, szlovák–magyar) identitás felvállalására. Vagy magyarként, vagy nem magyarként jelölhették meg etnikai identitásukat. Emiatt körükben a sötét árnyalattal jelzett nem magyar identitásúak aránya mindössze 2 százalék. Ebből az is következik, hogy azok között, akiket a 2. ábrán magyar identitásúként tüntettünk fel, akadnak olyanok, akik kettős, magyar–szlovák identitásúak. A házastársak és a gyerekek etnikai hovatartozásának mérése viszont identikus a két vizsgálati időpontban.

Míg a határ közelében élő magyar szülőktől származó (gyerekes) kérdezettek 83 százaléka választ magyar házastársat, addig ugyanez az arány egész Dél-Szlovákiában 87 százalék,⁸ azaz a különbség elhanyagolhatóan kicsi. Ám a gyerekek esetében a határ közelsége másképpen hat: az itt élő, magyar szülőktől származó gyerekek – tehát a második generáció – 86 százalékos arányban (újra) magyar identitású. Egész Dél-Szlovákiában a második generációs identitásörzés aránya csak 67 százalék. Mindebből úgy tűnik, hogy a határ közvetlen közelsége kedvez a magyar identitás megőrzésének, esetleg reneszánszának is.⁹

A határ ukrain oldalán élő magyarok esetében sajnálatos módon nincs mód arra, hogy az identitás átörökítését a határtól messzebb lévő régiókban is megvizsgáljuk. Az azonban mindenképpen fontos lehet, hogy a határ szlovák, illetve az ukrán oldalán élő magyarok identitásátörökítését összehasonlítsuk.

A homogén magyar családból Ukrajnában élő kérdezettek között gyakrabban fordul elő a kettős identitás, mint a szlovák határ mentén élő magyarok körében (33 vs. 16%). A magyar házastárs választása mindkét határ mentén azonos arányú (85 vs. 87%). A gyerekeket viszont az ukrán határ mentén szinte kizárólag magyarként nevelik (10. ábra). A magyar szülőktől származók esetében mindössze 1 százalék a második generációban nem magyarként nevelt gyerekek aránya. Úgy tűnik tehát, hogy Ukrajnában egyfajta reneszánsza van a magyar identitás felvállalásának, ami minden bizonnyal összefügg azzal, hogy Magyarország uniós tagsága *előnyöket* kínál a határon túliak számára is.¹⁰ Az *elmagyarosodás* generációról generációra erősödik, amit mi sem példáz jobban, mint az a tény, hogy a vegyes etnikai összetételű családból származó kérdezettek 27 százaléka kizárólagos magyar identitást vállal. Az ugyanilyen vegyes etnikai összetételű családokból származó második generációban a magyar identitás felvállalása már 80 százalékos.

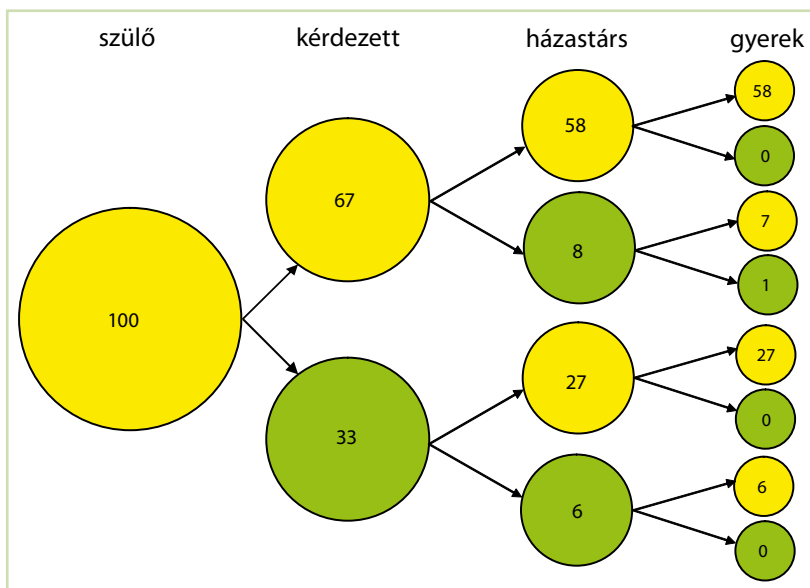
⁸ Ez azt látszik igazolni, hogy az a félelmünk, hogy a *házasságpiac* etnikai szerkezete túlságosan specifikus a határ közelében, megalapozatlan volt. A homogén magyar családból származók több mint 80 százaléka magyar házastársat választ, függetlenül attól, hogy a határ közelében él vagy távolabb.

⁹ Ellenérvként merülhet fel, hogy a határ közelében túlságosan sok magyar többségű település található, és ennek köszönhetően a gyerekek magyarként nevelése szinte szükségszerű, hiszen a településeken magyar tannyelvű iskolák működnek, és a magyar nyelv használata a településeken általánosnak mondható. A *Kárpát-projekt*ben szereplő egész Dél-Szlovákiára vonatkozó adatok alapján azonban azt kell látnunk, hogy a mintába kerültek 70%-a, a mostani határrégiós kutatásban pedig 68%-a élt magyar többségű településen. Úgy tűnik tehát, hogy a magyar identitás megtartására irányuló törekvések a határ mentén erősebbnek tűnnek, mint ahogy azt Dél-Szlovákiában annak idején tapasztalhattuk.

¹⁰ Erre utal az is, hogy az ukrain magyarok körében sokkal fokozottabb az igény a magyar állampolgárság elnyerésére, mint a szlovákiai magyaroknál. Szlovákiában 15, Ukrajnában 75% azok aránya, akik szeretnék magyar állampolgárságot kapni.

10. ábra

Az etnikai identitás átörökítésének többgenerációs modellje Ukrajnában azok körében, ahol mindkét szülő magyar (%)

Megjegyzés: Sárgával jelöltük a magyar és zölddel a nem magyar identitást.

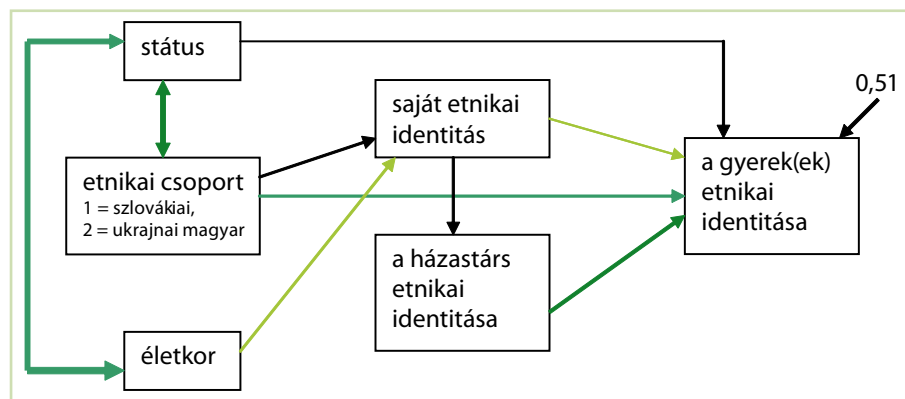
Ami a többségi társadalom házas és gyerekes tagjait illeti, az ő esetükben az etnikai hovatartozás átörökítése igen gyakori. Az etnikailag homogén szlovák vagy ukrán családokból származó kérdezettek több mint 86 százaléka kizárólagosan vállalja fel a szülőktől kapott többségi identitást. Szinte kizárólag a többségi társadalomhoz tartozó házastársat választ, és ennek megfelelően a gyermekeik identitása is követi a családi tradíciót. A többségi társadalomhoz tartozó kérdezettek egy kisebb része (22%) kettős identitásúnak vallja magát. A kettős identitás felvállalása Szlovákiában ritkább (13%), Ukrajnában gyakoribb (35%). Szlovákiában az ide tartozók mindegyike a többségi társadalomhoz tartozó társat választ, és gyerekeinek is ezt az identitást örökíti tovább. Ukrajnában viszont a nem homogén magyar családból származó kettős identitásúaknak harmada magyar házastársat választ, és az ilyen családokban a gyerekek fele magyar identitást kap örökül.

Az identitás átörökítésének komplex modellje

Az eddigiekben láttuk, hogy a gyerekek identitását nagymértékben befolyásolja a kérdezett és a házastársának identitása. Első modellünk¹¹ a határon túli magyarok körében mutatja be az átörökítés modelljét úgy, hogy figyelembe veszi a kérdezettek életkorát és társadalmi státuszát, amelyek hatással lehetnek a válaszadók identitására, és ezen keresztül a gyerekek identitásválasztására (11. ábra). A modellben megkülönböztetjük az Ukrajnában és Szlovákiában élő magyarokat, és ezzel lehetőség nyílik arra, hogy a két magyar csoport identitásérzésére is fény derüljön.

¹¹ Három, egymásra épülő bináris logisztikus regressziós modellt készítettünk, amelyek együtt egy útmodellt jelenítenek meg.

11. ábra
Az identitás
átörökítésének
modellje
a szlovákiai és
ukrajnai magyarok
körében

Jelmagyarázat: Az erős összefüggések zöldek, minél vastagabbak, annál erősebbek. A gyengébb összefüggések feketék, minél vékonyabbak, annál gyengébbek.

A modell magyarázóereje magasnak mondható, hiszen a gyerekek identitását felerészben sikerült a modellel *megjósolni*. A gyerek identitását legerősebben a házastárs etnikai hovatartozása befolyásolja. Közvetlenül utána az a változó jön, amely a szlovákiai és ukrajnai magyar válaszadókat jeleníti meg. Majd a kérdezettek saját identitása és végül a saját státuszuk következik. A megkérdezettek életkorának nincs közvetlen hatása a gyerekek etnikai identitására. Azt láthatjuk tehát, hogy a saját és a házastárs identitásától teljesen függetlenül az ukrajnai oldalon élő magyarok esetében sokkal nagyobb az esély, hogy a gyerek magyar identitású lesz, mint a szlovák oldalon. Ugyanakkor azt is látnunk kell – ahogy azt már az egyszerű modellekben bemutattuk –, hogy a szlovákiai magyaroknál nagyobb az esély arra, hogy a válaszadó kizárólagosan magyar identitásúnak vallja magát. Ebből következően magyar házastársat is választ magának, és e kettő együtt igencsak megnöveli annak esélyét, hogy a gyerekeket magyarnak nevelje. Láthatjuk azt is, hogy mindkét etnikai csoportra érvényes, hogy az idősebbek körében gyakrabban fordul elő a kizárólagos magyar identitás, és ez önmagában vagy a magyar házastárs választásán keresztül növeli a magyar identitás átörökítésének esélyét. A modell független változói közötti kapcsolatok azt jelzik, hogy a két határon túli magyar csoport életkorban nem különbözik, ám a szlovákiai magyarok státusza magasabb, mint az Ukrajnában élőké. Láthatjuk tovább azt is, hogy az életkor növekedésével alacsonyabb státusszal kell beérniük a kérdezetteknek. Összességében azt mondhatjuk, hogy a szlovákiai magyarok körében az idős, alacsony státuszú, saját magyar identitásukat kizárólagosan felvállalók és magyar házastársat választók körében a legnagyobb az esély az identitásőrzésre. Az ukrajnai magyarok viszont státusztól, életkortól és saját identitástól függetlenül nagy eséllyel magyarként nevelik fel a gyerekeiket. A szlovákiai magyarok tehát minden materiális haszon reménye nélkül örökölték át magyar identitásukat, az ukrajnai magyarok viszont a magyar identitás átörökítésében és esetenként felébresztésében a boldogulás egyfajta lehetőségét látják.

Ezt a megállapítást még inkább megerősíti az a két modell,¹² amelynek segítségével a szlovákiai és az ukrajnai magyarok körében külön-külön vizsgáltuk meg, hogy a kérdezettek státusza, életkora, vállalt identitása és a házastársuk

¹²A kisebbségi pozícióban határ mentén élő magyarok esetében a sorsukkal való elégedettség, illetve a régióhoz való kötődés nem befolyásolja a magyar identitás átörökítésének esélyét. Az a közhely azonban leszögezhető, hogy azokban a homogén magyar családokban, ahol a gyerekeket is magyarnak nevelik, a szülők kevésbé beszélik a többségi nemzet nyelvét, mint azokban a családokban, ahol a gyerekek számára nem hagyományozzák át a magyar identitást.

etnikai hovatartozása hogyan befolyásolja gyerekeik identitását. A szlovákiai magyarok esetében a 11. ábrán bemutatott modell ismétlődik meg elhanyagolható eltérésekkel, az ukrajnai magyarok esetében viszont a szociodemográfiai tényezőknek nincs szerepe, a magyar identitás minden esetben a gyermekek számára az Európához tartozás esélyét kínálja fel.

Irodalom

Csepeli, György (1997): *National Identity in Contemporary Hungary*. New York: Atlantic Press – Columbia University Press.

Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária (2002): *Nemzetek egymás tükrében*. Budapest: Balassi Kiadó.

Dekker, Henk (2000): *European Nations and Nationalism*. Aldershot: Ashgate.

Gyurgyik László (2006): *A szlovákiai magyarság demográfiai, település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*. Pozsony: Kalligram.